

دانشگاه علامه طباطبائی

دانشکده علوم اجتماعی

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد

رشته مددکاری اجتماعی

پایان نامه جهت اخذ مدرک کارشناسی ارشد مددکاری اجتماعی

موضوع: بررسی تطبیقی عوامل اقتصادی اجتماعی موثر بر میزان بازگشت مجدد زندانیان به زندان. (مقایسه بین زندانیان شهر کرمانشاه و سنندج)

استاد راهنما: جناب آقای دکتر حسینی

استاد مشاور: جناب آقای دکتر سام آرام

استاد داور: جناب آقای دکتر یحیی زاده

دانشجو: قباد احمدی

تشکر و قدردانی

انجام این پایان نامه با راهنمایی های ارزنده اساتید عزیزم جناب آقای دکتر حسینی و جناب آقای دکتر عزت الله سام آرامبه انجام رسیده است، لذا در اینجا از کلیه زحماتی که در راه انجام این پایان نامه و در کل تحصیل بنده در رشته مددکاری اجتماعی متحمل گردیده اند ، تشکر و سپاسگزاری می نمایم. از جناب آقای دکتر یحیی زاده که زحمت داوری پایان نامه را به عهده داشتند، و راهنمایی های ارزنده ایشان تشکر می کنم. در پایان از آقای عزیزی و آقای جعفری مدیران محترم معاونت تحقیقات سازمان زندانهای استان کرمانشاه و سنندج که همکاری صمیمانه ای را در انجام این امر داشته اند کمال قدردانی را دارم.

چکیده

در تحقیق حاضر به بررسی تطبیقی عوامل اقتصادی و اجتماعی موثر بر میزان بازگشت مجدد زندانیان به زندان با هدف شناسایی و تاثیر این عوامل پرداخته شده است. سوال اصلی تحقیق حاضر این می باشد که چه عواملی بر میزان بازگشت مجدد زندانیان به زندان تاثیر دارد و چه تفاوتی بین زندانیان بازگشتی به زندان در دو زندان اصلی کرمانشاه و سنندج از نظر عوامل اجتماعی و اقتصادی تاثیر گذار بر بازگشت مجدد وجود دارد؟

چارچوب نظری پژوهش را تئوری کنترل اجتماعی تراویس هیرشی و تئوری آنومی مرتن و تئوری برچسب زنی لمرت وبکر تشکیل می دهد که متغیرهای کسست از خانواده و پایگاه اقتصادی و اجتماعی و دریافت برچسب انحراف استخراج شده است. جامعه آماری را زندانیانی که در سال ۸۹ در دو زندان کرمانشاه و سنندج در حال گذراندن دوره محکومیت خود می باشند و حداقل یکبار سابقه حضور در زندان و گذراندن دوره محکومیت را داشته اند تشکیل می دهد. حجم نمونه در هر زندان ۱۵۰ نفر می باشد که با توجه به محدود بودن آن تمام شماری صورت گرفته است ابزار جمع آوری اطلاعات پرسشنامه می باشد و از روش مصاحبه داده ها جمع آوری شده است. پس از جمع آوری اطلاعات نیز با استفاده از روشهای آماری از جمله آمار توصیفی و تحلیلی و آماره های تی- تست و آزمون کای سکور دست به تحلیل زدیم. نتایج حاکی از آن است که بین زندانیان بازگشتی در دو جامعه تفاوت معناداری از نظر میزان تاثیر این عوامل بر میزان بازگشت به زندان وجود دارد اما به ترتیب دو متغیر پایگاه اقتصادی- اجتماعی و کسست در خانواده بیشترین تاثیر را بر میزان بازگشت به زندان را در جامعه داشته اند.

کلید واژه: زندانی، بازگشت به زندان، زندان، برچسب، پایگاه اقتصادی - اجتماعی، کسست از خانواده و....

فهرست منابع

فصل اول

- ۱ مقدمه
- ۴ ضرورت و اهمیت تحقیق
- ۸ فایده پژوهش

فصل دوم

- ۱۰ مقدمه
- ۱۱ تاریخچه زندان در جهان
- ۱۳ تاریخچه زندان در ایران
- ۱۴ تعریف زندان
- ۱۵ ویژگیهای زندان
- ۱۷ معایب زندان
- ۱۸ عوامل تکرار جرم
- ۱۹ وضعیت اجتماعی بین فردی زندانیان
- ۲۳ عوامل اجتماعی خارج از زندان
- ۲۴ مبانی پژوهش
- ۲۵ تئوری همنشینی افتراقی ساترلند
- ۲۶ تئوری برجسب زنی

۳۰	نظریه بی سازمانی
۳۷	نظریه آنومی مرتن
۴۰	نظریه آنومی دورکیم
۴۷	نظریه کنترل اجتماعی
۴۸	نظریه کنترل اجتماعی تراویس هیرشی
۵۰	نظریه بازدارندگی
۵۳	نظریه مبادله هومنز
۵۴	مروری بر تحقیقات انجام شده خارجی
۵۶	مروری بر تحقیقات انجام شده داخلی
۶۰	چارچوب نظری
۶۲	سوالات و فرضیات
۶۴	الگوی نظری
	فصل سوم
۶۶	مقدمه و روش پژوهش
۶۷	جامعه آماری
۶۸	روش نمونه گیری و ابزار جمع آوری اطلاعات و واحد تحلیل
۶۸	اعتبار و روایی
۶۹	روش تجزیه و تحلیل

۷۰	تعاریف نظری و عملیاتی
	فصل چهارم
۷۸	مقدمه
۷۹	توصیف داده ها
۱۰۹	تحلیل دو متغیره
۱۲۱	تحلیل چند متغیره
	فصل پنجم
۱۳۰	مقدمه
۱۳۱	خلاصه و یافته های تحقیق
۱۳۳	یافته های توصیفی
۱۳۴	یافته های تبیینی
۱۴۵	نتیجه گیری و پیشنهادات
	فهرست منابع و پرسشنامه

۱_ مقدمه :

جرم پدیده‌ای دائمی و طبیعی است و در هر زمان و مکان اتفاق می‌افتد. ساده‌ترین تعریف از جرم عبارتست از هر شیوه رفتاری که قانون را نقض کند (گیدنز، ۱۳۸۶: ۱۵۲). ماکسول فرانسوی می‌گوید: هر واقعه‌ای که به وسیله قانون مدون یا به وسیله سنت اجتماعی، مورد قرار مجازات قرار گیرد جرم محسوب می‌شود. تارد جرم را تجاوز به حق و وظیفه می‌داند. جامعه‌شناسان و روانشناسان اجتماعی مخالف با آداب و سنن اجتماعی را جرم تلقی می‌کنند. (به نقل از ماهنامه اصلاح و تربیت، ۱۳۸۷: ۵).

بشر هموار در دفاع از حقوق و آزادی و جان و مال خویش، تعدی و تجاوز را با عناوین مختلف به کیفر رسانده و جامعه نیز در طول ادوار تاریخ برای حفظ نظم، آرامش و امنیت و ارباب دیگران و به مجرم با مجازات واکنش نشان داده است. با وجود اینکه تاکنون بی‌رحمانه‌ترین و شدیدترین شکنجه‌ها و مجازات‌ها در مورد مجرمین اجرا گردیده است و از ازدیاد بزه‌کاری پیشگیری نشده است. زندان و مجازات قرن‌هاست که در بسیاری از جوامع وجود دارد. استفاده از زندان به عنوان یک مجازات مستقیم توسط دادگاه ابتدا در قرن هیجدهم در کشورهای غربی توسعه پیدا کرده است. پس از آن در نتیجه سیطره مستعمراتی، استفاده از زندان در بسیاری از کشورهای مستعمراتی نیز گسترش پیدا کرد.

در نظام کیفری قدیم تنها هدف مجازات ایجاد رعب و وحشت بوده است. به همین دلیل مجازات‌ها بیشتر به صورت زجر دادن در منظر عمومی بود و در مجازاتی که همگان شاهد آن نبودند معنایی نداشت. (فوکو: ۱۳۶۳: ۹)

اگر چه این نحوه مجازات از منظر دورکیم بیشتر از آنکه کارکرد رعب و وحشت داشته باشد ناظر به تامین هدف دیگری است که همان همبستگی اجتماعی از طریق ارضای وجدان جمعی است. هر چقدر وجدان جمعی قوی تر باشد خشم عمومی بر ضد جرم حادتر است. (آرون: ۱۳۶۳: ۹)

در نیمه دوم قرن بیستم با تلاش سازمان ملل گام‌های ارزشمندی در جهت بهبود زندانها برداشته شد و قطعنامه‌های متفاوتی به تصویب رسید. پیامد این نوع اقدامات و مطالعات علمی تاثیر زندان در کاهش جرایم و ارتکاب مجدد جرم، جامعه بین‌المللی به ویژه جوامع پیشرفته را به این نتیجه رساند که زندان نمی‌تواند در کاهش جرم و بزه‌کاری نقش تعیین‌کننده‌ای داشته باشد. بارها اعلام شد زندان در عمل به مدرسه آموزش جرم تبدیل شده است (آشوری: ۱۳۸۲: ۴۵)

هر چند امروز ثابت گردید رنج و عذاب و انتقام از مجرم به عنوان مبنای مجازات برای جلوگیری از اعمال مجرمانه لغایت نمی‌کند. گرچه مجازات مجرمان لازمه حفظ و امنیت اجتماعی است اما اگر در اجرای مجازات زمینه اصلاح و تربیت و یا درمان و آماده کردن محکوم به زندگی عادی اجتماعی فراهم نگردد و جامعه در پذیرش این افراد اقدامات حمایتی و کنترلی انجام ندهد مجازات اثر معکوس داشته و پیشگیری از وقوع جرم و یا تکرار جرم موثر نخواهد بود.

جای بررسی دارد که هدف از حبس و زندانی نمودن مجرمان چیست؟ آیا زندان فقط برای تنبیه مجرم به کار رود تا افراد که در زندان بسر می‌برند تا پس از آزادی مرتکب جرم نشوند، یا هدف اصلاح و بازپروری و باز اجتماعی کردن مجرم است یا به عبارت دیگر هدف این است که افرادی که به زندان فرستاده می‌شوند در مدتی که در زندان هستند اصلاح شوند و درک کنند که ارتکاب جرم عملی اشتباه بوده است. و نیز مهارتی به آنها آموخته شود تا پس از آزادی زندگی توأم با احترام با قانون را برگزینند و دیگر مرتکب جرم نشوند. پس چرا چنین شخصی پس از آنکه مدت معینی در این محل (زندان) نگهداری می‌شود پس از آزادی مجدداً به زندان باز می‌گردد.

بنابراین آنچه مسلم است امروزه هدف اصلی زندان اصلاح و تربیت مجرم می‌باشد در غیر این صورت اگر فقط تنبیه مبنای قرار گیرد، زندان مفهومی نخواهد داشت. چرا که فرد مجرم پس از زندان مجدداً همان بزه خود را با شدت بیشتری تکرار خواهد کرد زیرا ترس نداشتن و یا برخورد های فیزیکی، دور نگهداشتن فرد بزه‌کار از جامعه به تنهایی نمی‌تواند از عمل مجرمانه در جامعه جلوگیری کند چه بسا بعد از تنبیه شخص جهت انتقام جویی از برخورد با وی عمل مجرمانه را شدید تر انجام دهد.

جامعه‌شناسان معتقدند در اجرای مجازات فرد بزه‌کار، بایستی حالت ترمیمی بودن مجازات مد نظر قرار گیرد. یعنی علاوه بر تنبیه، باز اجتماعی شدن فرد و اصطلاحاً، اصلاح و تربیت مد نظر باشد، تا فرد مجدداً مرتکب جرم یا بزه نشود.

در نتیجه بحث اصلاح و تربیت و یا در واقع جامعه‌پذیر کردن محکوم جهت بازگشت به اجتماع و پیشگیری از تکرار جرم، و عجز کردن فرد با ارزش های جامعه از سوی دیگر، ایجاد شیوه مناسب از طریق خانواده و جامعه و..... با حمایت‌های و مراقبت‌های لازم در جهت پذیرش فرد پس از آزادی می‌باشد.

2_1_ بیان مسئله:

همواره در طول تاریخ بزهکاری و ارتکاب جرم و جنایت به عنوان پدیده‌های غیر انسانی و ضد ارزشهای اخلاقی و اجتماعی شناخته شده است و تبه‌کاری به عنوان تکان دهنده ترین آسیب اجتماعی در روابط میان فردی و جامعه

مطرح بوده است. واکنشهای فردی و اجتماعی نیز پیوسته در برابر اعمال مجرمین، به اشکال تنبیهی نمود یافته است و در قالب اعمال مجازاتهای گوناگون تجلی پیدا کرده است.

یکی از فراگیرترین ابزارهای کنترل اجتماعی و ایجاد نظم و پیشگیری از وقوع جرم و مجازات زندان است. زندان محلی است که در آن متهمان و محکومان با قرار یا حکم کتبی مقام قضائی موقتاً برای مدت معینی به طور دائم به منظور اصلاح، تربیت و درمان نارساییها و بیماریهای اجتماعی و تحمل کیفر نگه داری می شوند (طالبی، ۱۳۸۴؛ ۲۴). و زندانی شخصی است که به دلیل انجام جرم یا احتمال انجام آن در زندان به سر می برد اعم از اینکه متهم با محکوم باشد زندانی در نظر گرفته می شود (همان).

بنابراین زندان محل اقامتی است که در آن مجرمان مدت معینی از عمر خود را تحت کنترل کارکنان زندان سپری می کنند تا در محیط زندان از رفتار مجرمانه خود پشیمان گشته و با کمک مددکاران اجتماعی و کارشناسان تربیتی زندان امکان بازگشت به زندگی همراه با همنوایی با هنجارهای اجتماعی برای او فراهم شود. دو کارکرد مهم زندان تنبیه، اصلاح و بازپروری مجرمین یا به عبارتی بازدارندگی عمومی و فردی می باشد. اما اغلب زندانها نتوانسته اند به فلسفه وجودی خود جامه عمل بپوشانند. و آنگونه که میشل فوکو اشاره می نماید افراد مجازات شده اند اما هدف برآورده نشده است و زندان بی درنگ در واقعیت و اثرهای آشکارش، در حکم شکست بزرگ عدالت کیفری افشا شد. انتقاد از زندان و روشهای آن خیلی زود، یعنی در همان سالهای ۱۸۲۰ تا ۱۸۴۵ ظاهر شد. (فوکو، ۱۳۷۸؛ ۳۳۰).

بررسی علمی در خصوص تکرار جرم و بازگشت مجدد به زندان از دیرباز تا کنون توجه محققین علوم اجتماعی و به خصوص حقوقدانان را به خود جلب کرده است. و تحقیقات فراوانی در این خصوص انجام شده است. آمارها ورود مجدد زندانیان به زندان نیز گواهی بر این موضوع هستند و می توان به کشور ژاپن اشاره داشت که حداقل ۳۵ درصد از زندانیان پس از آزادی به دلیل مجرمیت مجدد و تکرار همان جرم به زندان باز می گردند و در آمریکا حدود ۵۵ تا ۶۵ درصد از زندانیان دچار تکرار جرم می شوند و به زندان باز می گردند و نیز در اسپانیا ظرف مدت سه سال ۳۵ درصد کسانی که در زندان بوده اند مرتکب تکرار جرم شده اند و مجدداً به زندان محکوم شده اند. (طالبی، ۱۳۸۴؛ ۶۴).

در این یاره میشل فوکو اشاره دارد که زندانها نرخ مجرمیت را پایین نمی آورند و می توان زندانها را وسعت داد و بر شمار آن افزود یا تغییرشان داد، اما کمیت جرم ها و مجرمان ثابت باقی خواهد ماند، یا حتی بدتر از این افزایش خواهد یافت و کشور فرانسه را بررسی کرده است که در آن در ۱۰۸ زندان وجود دارد که شامل ۱۹ زندان مرکزی، ۸۶ زندان قضایی، ۳۶۲ بازداشتگاه می شود. اما به رغم تمامی اینها شمار جرم کاهش نمی یابد و شمار تکرار جرم به جای کاهش افزایش می یابد و کسانی که زندان را ترک می کنند بیشتر از گذشته امکان بازگشت به آنجا را دارند، نسب قابل ملاحظه ای از محکومان زندانیان سابق اند، ۳۳ درصد از محکومان با اعمال شاقه و ۳۸ درصد از کسانی که از زندان مرکزی فرانسه بیرون می آیند دوباره محکومیت می یابند در سال ۱۸۳۵ از میان ۷۲۲۳ محکوم جنایی ۱۴۸۶ نفر با سابقه بوده اند و در سال ۱۸۳۹ از میان ۷۸۵۸ محکوم جنایی ۱۴۴۹ نفر دارای سابقه بوده اند در سال ۱۸۴۴ از میان ۷۱۹۵ محکوم جنایی ۱۸۲۱ نفر سابقه دار بوده اند. می توان گفت زندان سازماندهی طبقه ای از بزهکاران را امکان پذیر می کند، یا به عبارت بهتر، تسهیل می کند. طبقه ای که همبسته با یکدیگر می باشد و آماده لازم را برای هر گونه همدسی های آینده را دارند. (فوکو، ۱۳۸۷، ۳۳۲).

از طرف دیگر آمارهای بازگشت مجدد به زندان در کشورمان حاکی از این می باشد که از سال ۱۳۸۰ تا ۱۳۸۵، ۳۹ درصد بازگشت مجدد زندانیان را در زندانهای کشورمان داشته ایم و در سطحی دیگر در زندانهای دو استان کرمانشاه و کردستان به ترتیب شاهد ۳۶ و ۳۸ درصد بازگشت مجدد به زندان بوده ایم. (شمس، ۳۴۲، ۲۳۵، ۱۳۸۵). عوامل زیادی از جمله طرد اجتماعی افراد سابقه دار، کسست فرد زندانی از خانواده و جامعه خویش، و محل سکونت، یادگیری جرمهای دیگر در زندان، عدم مراقبتهای لازم پس از خروج زندانیان از زندان را می توان بر شمرد. زمانی که شخص برای اولین بار دست به انحراف می زند و به زندان راه می یابد بعد از گذشت مدتی وارد شبکه ای از روابط اجتماعی با منحرفین می شود که در میان آنها رفتار انحرافی تشویق و تشدید می شود و با گذشت روزها روابط و تعامل با هم سلولیهها، صمیمیت بیشتری بین آنها ایجاد می شود و با توجه به اینکه هر گروهی هنجارهای خاص خود را دارد و این هنجارها از طرف شخص تازه وارد پذیرفته شده و مورد پذیرش گروه قرار می گیرد. در اثر همنشینی با یکدیگر آلام و دردهای روحی و نحوه ارتکاب جرم و دستگیری خود را برای یکدیگر تعریف می کنند و شیوه های ارتکاب جرم و مهارتهای گریز از دستگیری توسط پلیس را از یکدیگر می آموزند. در طول زمان محکومیت در زندان بین گروه زندانیان احساس حمایت و همبستگی به وجود می آید و راه برای

همدستی های آینده در ارتکاب مجدد به جرم بعد از اتمام دوره محکومیت و آزادی از زندان هموار می شود و زمانی که زندانی از زندان آزاد می شود برای کسب درآمد وارد جامعه و جویای شغلی برای خود می باشد یا به شغل سابق خود باز می گردد مانند گذشته دیگر او مورد اعتماد و پذیرش نزدیکان و افراد جامعه قرار نخواهد گرفت و چه بسا به دلیل سابقه دار بودنش مورد طرد اطرافیان قرار گیرد و از کمک ها حمایت های آنان محروم شود بناچار او به سمت گروهی (گروه زندانیان) که قبلا در آن مورد پذیرش قرار گرفته بود کشیده خواهد شد و به صورت سازندهی شده تر و حرفه ای تر به ارتکاب مجدد جرم دست خواهد زد و مجدداً به زندان باز خواهد گشت.

زندان و حبس مخصوصاً به شکلی که امروزه در اکثر نقاط جهان مطرح است زیانهای گوناگونی بر خود زندانی و خانواده او و از سوی دیگر بر جامعه خواهد داشت. افسردگی، یاس و ناامیدی و انزوا که گاه موجب خودزنی زندانیان می شود و نیز کاهش احساس تعهد و تقید افراد خانواده نسبت به فرد زندانی وافت تحصیلی فرزندان، گسستن اعضای خانواده از شبکه های روابط اجتماعی به دلیل برجسب مجرم به سرپرست خانواده و مسایل اقتصادی که برای خانواده زندانی را به وجود می آورد و گاه اضمحلال خانواده در بر دارد و سرانجام این که زندان با به فقر و فلاکت انداختن خانواده ی زندانی، به طور غیر مسقیم جرم تولید می کند در واقع حکمی که رئیس خانواده را به زندان می اندازد، هر روز مادر را به فقر و تنگدستی و کودکان را به بی کسی و بی سرپرستی و کل خانواده را به آوارگی و گدایی می کشاند و به این صورت است که جرم ریشه پیدا می کند. (فوکو، ۱۳۷۸؛ ۳۳۵).

به عبارتی می توان گفت تکرار جرم و بازگشت مجدد به زندان از مسائل عمده ای می باشد که زندانهای کشور با توجه به آمار با آن دست به گریبان می باشند و سالیانه هزینه مادی و غیر مادی سنگینی را صرف مجازات و اصلاح مجرمین می شود و با توجه به این سرمایه گذاری خلافکاران از جرم دور نمی مانند و بازگشت آنان به زندان رو به فزونی می باشد، لذا در طرح حاضر به بررسی عوامل اقتصادی - اجتماعی موثر بر میزان بازگشت مجدد جوانان زندانی به زندان پرداخته می شود.

3_1_ هدف اصلی تحقیق:

شناخت عوامل اقتصادی - اجتماعی موثر بر میزان بازگشت مجدد به زندان می باشد

اهداف فرعی

شناسایی مهمترین عوامل اقتصادی موثر بر میزان بازگشت زندانیان به زندان می باشد.

شناسایی مهمترین عوامل اجتماعی موثر بر میزان بازگشت زندانیان به زندان می باشد.

شناسایی مهمترین عوامل فرهنگی موثر بر میزان بازگشت زندانیان به زندان می باشد.

۴_۱_ ضرورت و اهمیت تحقیق:

زندان مکان مجازات اصلاح و تربیت می باشد چه شرایطی فراهم می شود که فرد خاطی با حضور در زندان بستری مناسب برای یادگیری جرایم جدید تر را دارد و می تواند بعد از سپری کردن دوره حبس، در جامعه بیرون زندان آموخته های خود را به ورطه آزمایش بگذارد و امنیت جامعه را به خطر اندازد؟ و جامعه چه تأثیراتی را بر زندانیان بعد از آزادی آنان گذاشته که علیرغم اینکه آنان دورانی را در زندان سپری نموده اند مجدداً جرم را تکرار می کنند؟ برای پرداختن به هر موضوعی داشتن اطلاعات جامع و کامل ضروری است و این امر در حیطه مسائل اجتماعی و به ویژه مسائل آسیبهای اجتماعی که از پیچیدگی خاصی برخوردار است بسیار ضروری است. در واقع هر چه اصلاحات در این زمینه بیشتر باشد در مدیریت برای کاهش و کنترل این پدیده برنامه ریزی دقیقتر و کارآمدتر و ضروری است. همچنین آگاهی نسبت به عوامل موثر بازگشت زندانی به زندان و اینکه چگونه می توان این معضل اجتماعی را کاهش داد و از تکرار جرم و تبدیل شدن آنان به مجرمین حرفه ای جلوگیری کرد، بر اهمیت موضوع می افزاید.

اگر نتایج حاصله از این گونه تحقیقات در اختیار مسئولین امر و دست اندرکاران سازمان زندانها قرار گیرد، می تواند کمکی در راه اصلاح و بازسازی و در نهایت قادر سازی جوانان زندانی باشد و در درک و شناخت مجموعه عوامل موثر بر بازگشت به زندان حائز اهمیت می باشد.

همچنین ضرورت این موضوع بر کسی پوشیده نیست که با ارائه پیشنهادات قابل اجرا و در نظر گرفتن تمام جوانب و امکانات می توان تا حدی بازگشت زندانیان به زندان را کاهش داد. همچنین می توان با شناسایی ابعاد مختلف

این آسیب اجتماعی و امکاناتی که می تواند تا حدی از گسترش آن پیشگیری نماید و به انجام تحقیقات به صورت علمی و عملی برای مقابله با این آسیب که دامنه و ابعاد وسیعی دارد، قدمی برداشت.

۵-۱_ فایده پژوهش :

پژوهش حاضر به این علت که در حوزه تحقیقات کاربردی قرار می گیرد، برنامه ریزان اجتماعی می توانند بر اساس آن برنامه ریزی کرده و راه های رسیدن به کاهش و تعدیل آسیب را آزمون کنند. با توجه به پیچیدگی جوامع و همچنین پیچیدگی انواع جرایم، تنها پژوهش های محدود قادر به شناسایی تمام عوامل تأثیر گذار بر بزه یا جرم نمی باشند و این پژوهش ها فقط بخش اندکی از آن عوامل را شناسایی می کنند، لذا پژوهش حاضر می تواند تأیید کننده پژوهش های انجام گرفته و یا تکمیل کننده آنها باشد. عبارتی عوامل شناسایی شده تمام عوامل بزه را پوشش نمی دهند و محقق در پژوهش حاضر به دنبال دستیابی به عوامل نوی می باشد. پژوهش حاضر می تواند نقد کننده پژوهش های پیشین باشد. به عبارت دیگر، پژوهش های پیشین ممکن است به شناسایی یکسری از عوامل بازگشت به زندان پرداخته باشد و عوامل دیگر را شناسایی نکرده باشد بنابراین پژوهش حاضر این نقص را جبران می کند. انجام یک پژوهش می تواند راه های جدیدی را برای پی بردن به عمق مسئله کشف کند و به دنبال این موضوع است که عوامل تأثیر گذار در بوجود آوردن یک مسئله در زمان ها و مکان های مختلف، یکسان نمی باشد و نمی توان بر اساس آنها برنامه ریزی کرد. پژوهش حاضر نیز با توجه به اینکه در حوزه تحقیقات کاربردی قرار می گیرد از این امر مستثنی نیست.

فصل دوم

ادبیات موضوع

1-2_ مقدمه:

در این فصل، تاریخچه موضوع در ایران و جهان مورد بررسی قرار می‌گیرد و تا حدودی روند تاریخی آن و شیوه برخورد با زندانیان مورد بررسی قرار می‌گیرد. و همچنین جهت مقایسه و شناخت بیشتر از سایر دیدگاهها با بررسی و تحلیل تحقیقات مشابه انجام شده در این زمینه خواهیم پرداخت تا با استفاده از نظر سایر محققان به شناخت و آگاهی بیشتری در این خصوص دست پیدا کرده و به کاستیها و نقاط قوت تحقیق حاضر بیشتر اطلاع یابیم و به ویژگی های زندان و عوامل محیطی و اجتماعی که باعث تکرار جرم می شود پرداخته خواهد شد و نیز دیدگاههای

صاحب نظران جامعه شناسی که به صورت مستقیم و غیر مستقیم در خصوص عوامل اقتصادی و اجتماعی که باعث می گردد فرد زندانی دیگر باره بعد خروج از زندان به ارتکاب جرم دست می زند را مورد بررسی قرار خواهیم داد که پس از بررسی تئوریهای جامعه شناختی و جرم شناختی موجود ، به ارایه چارچوب نظری متناسب با موضوع می پردازیم و الگوی نظری تحقیق را براساس چهارچوب نظری ترسیم خواهیم کرد سپس سولات و فرضیات تحقیق مطرح می گردد.

۲_۲_ تاریخچه زندان در جهان:

مفهوم زندان در طول تاریخ بر حسب زمان و مکان یکسان نبوده و همراه با تحول و تغییر جوامع، دچار تغییر و تحول گردیده است.

در جوامع اولیه، نظام نظام اجتماعی از وحدت و قدرت زیادی برخوردار بود و همه رفتارهای آدمی توسط آداب و رسوم قومی تعیین می شد و جایی برای وضع قانون وجود نداشت. در آن روزگار، مجازات متخلف تابع نظم و

قاعده‌های نبود و در موارد تخلف، نه تنها مجرم بلکه تمام افراد خانواده او مجرم شناخته می شدند و انتقام از آنان بسیار شدید بوده است.

پس از یک دوره تحول و دگرگونی در نظام اجتماعی، جوامع انسانی به سوی یکتاپرستی تحول می یابند. رهبران مذاهب مردم را از هر قبیله و قوم به پرستش خدای یکتا، رحم و شفقت و گذشت و بخشش دعوت می کنند. (سخاوت، ۱۳۸۲؛ ۵)

در این دوره حد و مرزی برای انتقام قایل می شوند. قصاص به جایی مجازات های بی حد و مرز قرار می گیرد. در قانون، قصاص را اصلی شخصی برای مجازات بر می شمردند که مسولیت دسته جمعی خانواده را از بین می برد. افراد خانواده مجرم در واقع شامل مجازات نمی شوند.

در جریان تحول و دگرگونی اجتماعی، اجرای اصل قصاص نیز تول می یابد، به این معنی که در مقابل ضرر و زیان وارده می توان به پرداخت دیه یا تاوان با تراضی مجنی علیه یا خانواده اش اقدام کند. پذیرش اصل دیه یا تاوان باعث گردید تا از مجازات های غیرانسانی در این دوره تا حد کاسته شود. (سخاوت، ۱۳۸۲؛ ۶)

زندان پر قدمت تر از آن است که بتوان گفت با قوانین جدید متولد شده است. شکل زندان پیش از آنکه به طور نظام مند در قوانین کیفری مورد استفاده قرار گیرد وجود داشته است. قدیمی ترین الگوی زندان، زندان راسپ هویس امستردام است که در سال ۱۵۹۶ گشایش یافت، الگویی که کم و بیش الهام بخش تمام الگوهای دیگر شد. این الگو در اصل برای گدایان و تبهکاران کم سن و سال در نظر گرفته شده بود. عملکرد این زندان از سه اصل پیروی می کرد: مدیریت زندان در مواردی می توانست مدت کیفر را بسته به رفتار زندانی تعیین کند. در این زندان کار اجباری وجود داشت و به صورت دسته جمعی صورت می گرفت. زندانیان در برابر کاری که انجام میدادند دستمزد دریافت می کردند. در این زندان یک برنامه دقیق نظامی از ممنوعیت ها و اجبارها، مراقبتهای دایمی، تشویقها، خواندن متون دینی و مجموعه کامل از برنامه ها به منظور هدایت مجرمان به سمت خوبی و پرهیز از بدی وجود داشت. (احمدی، ۱۳۸۸؛ ۲۶۳)

اصلاح طلبان انگلیسی الگوی هلندی را تعدیل کردند الگوی انگلیسی انزوا را به منزله شرط اساسی به اصل کار افزود. این طرح را هان وی^۱ در سال ۱۷۷۵ ارایه داد ونخست آنرا بر برهان خلف توجیه کرد: همنشینی افراد بسیار متفاوت در زندان سرمشق بدی را موجب می شود و در کوتاه مدت امکان فرار و در بلند مدت امکان باج گیری و همدستی را فراهم می آورد. اگر بگذاریم زندانیان به صورت جمعی کار کنند زندان بیش از اندازه به کارخانه شبه می شود. انزوا ضربه وحشتناکی است که محکوم از رهگذر آن، به رهایی از تاثیر بدی، می تواند به خود باز کرد و بیندیشد و در ژرفای وجدان خود، ندای نیکی را باز یابد. میان جرم و بازگشت به حق و پرهیز کاری، زندان فضایی میان دو جهان می سازد، مکانی برای دگرگونیهای فردی که به کشور امکان می دهد که به افرادی که از دست داده بود دوباره به دست آورد، دستگامی برای اصلاح افراد که هان وی آن را بهسازی نامید. هاوارد و بلک استون همین اصول کلی را در سال ۱۷۷۹ به کار بسند، حبس با هدف تغییر روح و رفتار وارد نظام قوانین مدنی شد. هاوارد و بلک استون در پیش نویس لایحه قانون، زندان انفرادی را در سه کارکرد آن، یعنی سرمشق ترس آور، ابزار ارشاد و شرایطی برای کار آموزی شریح کردند. برخی از مجرمان محکوم به زندان انفرادی و کار منظم و تاثیر آموزش مذهبی علاوه بر آنکه مایه ترس کسانی می شود که در صددند از این مجرمان تقلید کنند، خودشان نیز اصلاح می شوند و به کار عادت می کنند. (فوکو، ۱۳۷۸؛ ۱۵۶)

زندان ول نات استریت که در سال ۱۷۹۰ آغاز به کار کرد و زیر نفوذ مستقیم فرقه مذهبی گریگوری قرار داشت در بسیاری موارد از الگوی زندان گلاستر پیروی می کرد. کار اجباری در کارگاهها، اشتغال مداوم زندانیان، امنیت مالی زندان از طریق کار زندانیان و نیز دادن دستمزد فردی به زندانیان برای تضمین الحاق مجدد اخلاقی و مادی زندانیان به جهان سخت گیری اقتصادی، مطابق با الگوی زندان گلاستر بوده است. بنابراین محکومان پیوسته به کارهای تولیدی به کار گرفته می شدند تا هزینه های زندان را امین کنند، بیکار نمانند و پس اندازی را هم برای پایان اسارت خود بیندوزند. پس زندگی مطابق یک برنامه روزانه کاملاً دقیق و سخت و تحت مراقبتی دائمی قسیم بندی می شد. در اینجانبانز مانند زندان گلاستر، حبس انفرادی تمام و کمال نبود، بلکه حبس انفرادی کامل مختص محکومانی بود که در گذشته به مرگ محکوم شده بودند، یا محکومانی که سزاوار تبهی ویژه در زندان بودند. و سرانجام مدت زندان با رفتار زندانی تغییر می کرد. بازرسان پس از مطالعه پرونده ها، عفو زندانیان را که

1-han wei

رفتار خوبی داشتند از مقامات می گرفتند و این کار ا حدود دهه های ۱۸۲۰ بدون دشواری متداول بود. زندانی تمام مدت زیر نظر بود هر روز رفتارهای او را یادداشت می کردند، وبازرسان دوازده شخصیت بر جسته شهر که در سال ۱۷۹۵ تعیین شده بود، دو به دو هر هفته از زندان بازدید می کردند، در جریان آنچه در این مدت رخ داده و در جریان رفتار محکوم قرار می گرفتند و تعیین می کردند که چه کسی شایسته عفو است. از سال ۱۷۹۷ زندان به چهار دسته تقسیم شد: دسته نخست به کسانی اختصاص داشت که یا به صراحت به حبس انفرادی محکوم شده بودند یا در زندان مرتکب خطاهای سنگینی شده بودند. دسته دوم کسانی بودند که کاملاً به منزله کهنه بزهکار شناخته شده بودند یا کسانی که اخلاق فاسد، شخصیت خطر ناک، تمایل های بی قاعده یا رفتارهای نامنظم شان در طول مدت زندان آشکار شده بود؛ دسته سوم کسانی بودند که شخصیت یا شرایطشان، چه پیش و چه پس از محکومیت این باور را القا می کرد که اینان عادت به بزهکاری ندارند. و سرانجام بخش ویژه ای یا به عبارتی، دسهای آزمایشی که به زندان اختصاص داشتند که شخصیتشان هنوز شناخته نشده بود و سزاوار آن نبودند در دسته های پیشین جای گیرند.

بنا بر قوانین ۱۷۹۱ کسان که جرمشان را تکرار می کردند تقریباً در تمامی در تمامی موارد مستوجب کیفری مضاعف می شدند. و در قانون کیفری ۱۸۱۰ یا اشد مجازات را یا کیفری یک درجه شدیدتر را بر آنان تحمیل می کرد

3-2- تاریخچه زندان در ایران:

باتسلط اعراب بر ایران قدرت های مرکزی حاکم بر ایران شکسته شد اقتدارشاه و به دنبال آن شیوه های کیفر مجرمین تغییر کرد. مسلمین فاتح برای برقراری نظم و امنیت اجتماعی، بسط عدالت و ترویج دین بین اسلام بر اجرای احکام اسلامی بنحوی که در منابع معتبرآمده بود تاکید کردند و به ترویج احکام مربوطه به عبارت معاملات و احکام حقوقی نظیر قصاص، حدود، دیات و تعذیرات پرداختند. به قول این محقق هر چند در ایران حقوق رسمی کشور پس از فتح مسلمین همان حقوق اسلامی بوده است. ولی رفته رفته حکام و افراد منتفد در حوزه حکومت و اقتدار خود مقصر و مخالفین را با نهایت شقاوت و قساوت مجازات می کردند و اکثر آنها را از بین می برند. در دوره صفویه مجازاتها به حد اعلائی خشونت و بی رحمی می رسد. اجرای مجازات هابه دست میرغضبان بسیار ظالمانه و غیرانسانی بود. جرایم و مجازاتها تابع ضابطه و قاعده نبود.

در دوره عباسیان زجر و شکنجه در زندانها به نهایت شدت می رسد. در سال ۱۲۹۲ شمسی دولت ایران به منظور سروسامان دادن به وضع شهربانی کشور عده ای از مستشاران کشور سوئد را استخدام کرد. مستشاران سوئدی ابتدا نظام نامه زندان را تهیه کردند که در سال ۱۲۹۸ هجری شمسی به تصویب دولت رسید در این آیین نامه زجر بدنی و زنجیر کردن زندانیان ممنوع گردید. در ۲۱ شهریور ماه ۱۳۰۷ نظامنامه تشکیلات مجلس و توقیف، وظایف مامورین و مستخدمین تهیه و تصویب هیئت وزیران رسید. در سال ۱۳۰۸ هجری شمسی اولین زندان ایران (زندان قصر) جهت نگهداری ۶۰۰ نفر محکوم بنا گردید. (طالبی، ۳۶، ۱۳۷۶).

در مهر ماه ۱۳۴۷ اولین آیین نامه زندانها با توجه به اصول علم زندانها به تصویب رسید و در سال ۱۳۵۲ آیین نامه مذکور اصلاح شد. لکن به علت عدم امکانات اکثر مفاد اجرا نگردید. پس از پیروزی انقلاب اسلامی در تاریخ هفت اردیبهشت ماه ۱۳۶۱ آیین نامه زندان تحت عنوان آیین نامه امور زندانها و اقدامات تامینی و تربیتی جمهوری اسلامی ایران در جلسه ۳۲۷ شورای عالی قضایی تصویب و به مورد اجرا گذارده شد. در ششم بهمن ۱۳۶۴ قانون شورای سرپرستی زندان اقدامات تامینی و تربیتی و کشور به شکل جدید آن از تصویب مجلس شورای اسلامی گذاشت و سازمان زندانها و اقدامات تامینی و تربیتی کشور به عنوان یکی از سازمانهای وابسته به قوه قضایی و مستقلاً تشکیل شد. (سخاوت، ۳۴، ۱۳۸۷)

4_2_ تعریف زندان :

اروینگ گافمن زندان را یک موسسه تام^۲ می نامد. و مراد از این نوع موسسه محل اقامتی است که در آن زندانی مدت معینی از عمر خود را تحت کنترل مقامات اداری قرار دارد. ابزاری خاص و از جمله راهکارهای اعمال کنترل خشن که امروز یکی از تدابیر مقابله با کجروی به ویژه کجروی بزرگسالان را تشکیل می دهد. تدابیری که در اصل به این منظور طراحی شده است که فرد در انزوای محیط آن، از رفتار خود پشیمان گردد و در عین حال به کمک مسولان امر، توان دوباره بدست آورد و بدین گونه بازگشت به زندگی توأم با همنوایی برای او میسر گردد. (سلیمی، ۶۸۷؛ ۱۳۸۰)

۱- total institution